

цілому відповідає й усім соціально-психологічним принципам криміналізації.

Противники криміналізації наклепу наголошують на тому, що цей злочин має в собі досить багато оціночних ознак, які будуть ускладнювати його кваліфікацію. Але відповідь на це дає Н.Ф. Кузнецова яка наголошує, що особливості оціночних ознак полягають у їх законодавчо максимальній узагальненості внаслідок їх значної варіативності, яка залежить від конкретних обставин справи, що не дозволяє законодавцю їх формалізувати або описати. Однак КК завжди визначає родовий та видовий об'єкти всіх злочинів, форму вини, часто способи вчинення злочинів, їх мотиви (мету). Тим самим він фіксує характер суспільної небезпеки діянь, які не залежать від конкретних обставин справи [10, с. 50].

Таким чином, криміналізація наклепу відповідає всім необхідним принципам криміналізації суспільно небезпечних діянь і може бути визнана злочином згідно з законодавством про кримінальну відповідальність України. Думки окремих політиків, представників громадськості про те, що криміналізація наклепу є інструментом боротьби з журналістами, громадськими активістами лежать за межами наукового підходу і стосуються лише практики застосування цієї чи інших кримінально-правових норм.

ЛІТЕРАТУРА

1. Злобин Г. А. Некоторые теоретические вопросы криминализации общественно-опасных деяний / Г. А. Злобин // Проблемы правосудия и уголовного права. [Сб. статей] / Под ред. Ларина А. М. – М. : ИГПАН, 1978. – С. 75-87.
2. Кудрявцев В. Н. Общая теория квалификации преступлений : монография / В. Н. Кудрявцев. – М. : Юридическая литература, 1972. – 352 с.
3. Основания уголовно-правового запрета. Криминализация и декриминализация : монография / В. Н. Кудрявцев, А. М. Яковлев, Г. А. Злобин. – М. : Наука, 1982. – 303 с.
4. Ковалёв М. И. Оптимальное соотношение формального и оценочного в уголовном законе / М. И. Ковалёв // Советское государство и право, 1973. – № 11. – С. 168-173.
5. Питецкий В. В. Применение оценочных признаков уголовного закона: монография / В. В. Питецкий. – Красноярск: Издательство Красноярского Государственного университета, 1995. – 321 с.
6. Гальперин И. М. Уголовная политика и уголовное законодательство / И. М. Гальперин. // Основные направления борьбы с преступностью. [Сб. статей] / Под ред. Гальперина И. М., Курляндского В. И. – М. : Юридическая литература, 1975. – С. 52-64.
7. Коробеев А. И. Уголовная наказуемость общественно опасных деяний (основания установления, характер и реализация в деятельности органов внутренних дел) : учебное пособие / А. И. Коробеев. – Хабаровск : Издательство Хабаровской высшей школы МВД СССР, 1986. – 79 с.
8. Гуторова Н. О. Кримінально-правова охорона державних фінансів України : монографія / Н. О. Гуторова. – Х. : Видавництво Національного університету внутрішніх справ, 2001. – 384 с.
9. Коржанский Н. И. Объект и предмет уголовно-правовой охраны : монография / Н. И. Коржанский. – М. : Издательство Академии МВД СССР, 1980. – 248 с.
10. Кузнецова Н. Ф. О законодательной технике в уголовном праве / Н. Ф. Кузнецова // Вестник МГУ. Серия 11. Право. – 2004. – № 4. – С. 41-52.

УДК 343.41

ЩОДО ТЕОРЕТИЧНИХ ОСНОВ ПЕНАЛІЗАЦІЙНОГО РОЗРАХУНКУ, ЯК СКЛАДОВОЇ НАУКОВОГО ОБГРУНТУВАННЯ ВДОСКОНАЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ЗЛОЧИНИ ПРОТИ ОСНОВ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ

Лантінов Я. О.,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінально-правових дисциплін
юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В. Н. Каразіна

Анотація: Актуальність статті полягає в тому, що робиться спроба наукової розробки ефективних і збалансованих пропозицій щодо вдосконалення кримінальної відповідальності за злочини проти основ громадянського суспільства України. У цій публікації розглядаються питання пеналізації злочинів проти основ громадянського суспільства України, як складової частини кримінально-правової охорони.

Ключові слова: основи громадянського суспільства України, кримінальна відповідальність, покарання, науковий розрахунок.

Аннотация: Актуальность статьи заключается в том, что делается попытка научной разработки эффективных и сбалансированных предложений по совершенствованию уголовной ответственности за преступления против основ гражданского общества Украины. В этой публикации рассматриваются вопросы пенализации преступлений против основ гражданского общества Украины, как составной части уголовно-правовой охраны.

Ключевые слова: основы гражданского общества Украины, уголовная ответственность, наказание, научный расчет.

Annotation: The relevance of this article is that research is an attempt to develop effective and balanced proposals to improve criminal responsibility for crimes against the foundations of civil society in Ukraine. This paper addresses the penalization crimes against civil society in Ukraine, as part of the criminal-law protection.

Key words: foundations of civil society in Ukraine, criminal liability, punishment, scientific calculation.

Гострий соціальний конфлікт в Україні, що стався взимку 2013/2014 років, можна розглядати як нездатність органів державної влади України

забезпечити належну взаємодію з громадянським суспільством України. Усунення у майбутньому такого фактору загострення соціальних протиріч потребує реформування правової системи України взагалі і змін у положеннях національного кримінального права зокрема. Актуальність цієї

статті полягає у тому, що робиться спроба наукової розробки ефективних і збалансованих пропозицій щодо вдосконалення кримінальної відповідальності за злочини проти основ громадянського суспільства України. У цій публікації розглядаються питання пеналізації злочинів проти основ громадянського суспільства України, як складової кримінально-правової охорони. У якості наукового завдання ставиться питання з'ясування та застосування методологічних основ пеналізації, як складової частини криміналізаційно-пеналізаційної правотворчої діяльності та її наукового забезпечення.

За спостереженнями автора пеналізаційний розрахунок, на відміну від криміналізаційної перевірки, не став поширеною складовою кримінально-правових досліджень. Утім, у доктрині кримінального права вироблено його теоретичні основи та напрацьовано його методологію – маються на увазі і поняття пеналізації, і науково обґрунтовані підходи до її здійснення, а також з'ясовано співвідношення із суміжними правовими категоріями та поняттями. Так, на думку О. В. Козаченка визначення пеналізації є динамічним і змінюється відповідно епохам свого формування пеналізації «премодерну», «модерну», «постмодерну» [1, с. 13-14]. Ще далі у підкресленні рухливості наукових категорій, зокрема категорії «санкція», йде Н. О. Орловська, яка не лише виокремлює два рівні феноменологічного аналізу поняття «санкція» – «як частини норми» та «феномену широкого соціального масштабу» [2, с. 698], але й визнає неможливість остаточної фіксації наукових досліджень останньої у зв'язку з надмірною її складністю та обсягом [2, с. 697]. Утім, у певній мірі ця теза Н. О. Орловської є перебільшенням і слід погодитись з Н. О. Гуторовою у тому, що наукова категорія «пеналізація злочинів» є рухливою, відрізняється відносним динамізмом, має тенденцію до розвитку й удосконалення відповідно до поглиблення знань про об'єктивну дійсність, що динамічно розвивається [3, с. 99].

Дійсно, слід приєднатись до позначених Н. О. Гуторовою закономірностей процесу наукового пізнання, як щодо категорії «пеналізація злочинів», так й щодо усього понятійно-категоріального ряду, очолюваного цією категорією. Особливо важливим є методологічне правило встановлене Н. О. Гуторовою і додержання якого «має призвести до системних позитивних змін у кримінальному законодавстві в частині встановлення караності окремих злочинів, що рано чи пізно, але неминуче замінить широко використовуваний на сучасному етапі «метод проб і помилок» [3, с. 99]. Це правило полягає у необхідності застосування ознак та правил характерних абстракції вищого рівня – «пеналізації злочинів у цілому», застосовувати до підпорядкованих – «пеналізації окремих видів злочинів» [3, с. 99].

Втім, оскільки метою даного підрозділу є здійснення розрахунку адекватних заходів кримінально-правового впливу за посягання на основи громадянського суспільства, то і дослідницький інтерес складає не дискусія щодо визначення власне поняття пеналізації злочинів, а з'ясування розроблених методологічних підходів та правил пеналізації, які, як це визнається багатьма

дослідниками, не співпадають з правилами криміналізації. Такою, наприклад, є позиція Ю. А. Пономаренка, який вважає, що пеналізація є процесом самостійним, відмінним від криміналізації, оскільки, має власні підстави і правила здійснення та не завжди відбувається одночасно з криміналізацією [4, с. 81]. Інакше кажучи, перед проектуванням санкцій, як складових заборонних кримінально-правових норм, необхідно проявити правила, які мають бути застосовані, а також з'ясувати сутність відповідної діяльності та вірогідний результат.

«Побудова кримінально-правової санкції – стверджує І. О. Нечасва – це діяльність законодавця стосовно конструювання санкції кримінально-правової норми, сутність якої полягає у встановленні залежно від характеру суспільної небезпечності діяння типового покарання, його виду та розміру, в санкції основного складу та його (покарання) градація, розподіл у кваліфікованому, особливо-кваліфікованому, привілейованому складі злочину залежно від типової суспільної небезпечності діяння та особи, що його вчинила» [5, с. 75]. Помилково вважає цю точку зору О. О. Книженко, аргументуючи тим, що побудова кримінально-правових санкцій є ширшою за процес пеналізації, оскільки полягає у встановленні заходів кримінально-правового впливу та їх диференціації на принципах кримінального права та залежно від характеру суспільної небезпечності діяння з метою досягнення цілей заходів кримінально-правового впливу [6, с. 185-186]. Таку ж «широку концепцію» визначення кримінально-правової санкції застосовує й О. В. Наден, яка ототожнює її із «кримінально-правовими наслідками» та відрізняє від «покарання» [7, с. 60]. Цікавим компромісом видається позиція С. В. Жилиєва, який пропонує розуміти під санкцією кримінально-правової норми ту її частину, яка являє собою загальнообов'язкову, об'єктивно-суб'єктивну, формально визначену модель наслідків злочинної поведінки особи, застосування якої забезпечується державою й тягне за собою зміну кримінально-правового статусу порушника норми кримінального права, а також – «є формою державної оцінки характеру та рівня суспільної небезпечності забороненого кримінальним законом діяння, законодавчим виразом єдиного масштабу кримінальної відповідальності» [8, с. 5-6]. Особливо продуктивним у цих тезах є визнання санкції кримінально-правової норми певною моделлю правових наслідків, яка, крім цього, є виразом єдиного масштабу кримінальної відповідальності.

Розробляючи наукові проблеми у смисловому полі завданому конструктами «кримінальна відповідальність», «санкція», «покарання», дослідники звертають увагу та підкреслюють різні аспекти їх взаємовідношень. Так, І. Я. Гонтарь визначає кримінально-правові санкції як реалізацію кримінальної відповідальності, а останню як негативну оцінку, дорікання винному, засудження [9, с. 59-60]. Натомість В. С. Прохоров запропонував позицію, що санкція передбачає реалізацію покарання, як складову кримінальної відповідальності, водночас вона не включає осуд – елемент який залишається поза межами покарання [10, с. 128]. У свою чергу, О. І. Санталов та

Н. А. Ниркова відносять до санкцій кримінально-правових норм усі примусові заходи передбачені КК, як Особливою частиною, так й Загальною, у тому числі у нормах про призначення та звільнення від покарання та його відбування [11, с. 17], і навіть примусові заходи виховного характеру [12, с. 9-11]. Ще далі у розширенні розуміння кримінально-правової санкції йде П. П. Сердюк, який окрім названих правових наслідків до санкції включає і «право на незастосування кримінально-правової репресії», як «засіб оборони від державного примусу, коли заборону не порушено» [13, с. 208]. Як можливо побачити, дискусія, багато у чому, має вельми абстрактний характер і надає можливість отримати лише найзагальніші приписи для здійснення пеналізаційного розрахунку. До таких найзагальніших ознак пеналізаційного розрахунку доцільно віднести:

- сутність його полягає у конструюванні санкції кримінально-правової норми;
- кінцева його мета: досягнення цілей заходів кримінально-правового впливу;
- головна його цінність: забезпечення єдиного масштабу кримінальної відповідальності.

Ці загальні вимоги потребують певної конкретизації. Слід відмітити, що багато хто з учасників наведеної дискусії при обґрунтуванні своїх гіпотез не продемонстрував урахування очевидного факту – у санкціях статей (частин статей) Особливої частини КК використовуються виключно вказівки на види покарань та їх розміри. Від так, і проектування санкції, як складова проектування окремої заборонної кримінально-правової норми, має обмежуватись саме врахуванням оптимальних видів і розмірів покарання. Тим більш, що це здійснюється на фоні відносно незмінних положень Загальної частини КК, Конституції України та у системі фактичної реалізації державної політики, які доцільно визнати константою та елімінувати з розгляду («винести за дужки»). Зазначене дозволяє сформулювати ще таку ознаку пеналізаційного розрахунку:

- результат: визначення виду та розміру покарання, яке має бути застосоване.

Одночасно зазначимо, що погоджуючись з В. М. Трубниковим у тому, що покарання та інші кримінально-правові заходи є за своєю природою заходами державного примусу та, відповідно, існують підстави законодавчої заміни системи покарання на систему заходів кримінально-правового характеру [14, с. 193], проте на сьогодні законодавчо закріплена саме система покарань, і саме її слід використовувати у якості орієнтиру.

Наступним етапом з'ясування методології пеналізаційного розрахунку є пошук та відбір конкретних методів його проведення. У першу чергу слід відмітити, що у межах цікавого напрямку застосування математичних та кібернетичних методів проектування кримінально-правових норм та зокрема їх санкцій, досі не сформульовано переліку чітких інструкцій та алгоритму їх застосування. Так, залишився лише сподіваннями прогноз Д. О. Хан-Магомедова на розв'язання проблем кримінального права кібернетичними методами [15, с. 91]. Не знайшли продовження напрацювання В. Л. Чубарева щодо встановлення математичної відповідності між

диспозиціями та санкціями заборонних кримінально-правових норм [16], а також напрацювання О. Г. Фролової щодо логіко-математичного моделювання для аналізу ефективності покарання [17]. На думку О. О. Книженко, яка опрацювала питання про застосування логіко-математичних методів при встановленні кримінально-правових санкцій – конструюючи кримінально-правові санкції, необхідно керуватися засадами їх встановлення, які має виробити кримінально-правова доктрина [18, с. 83]. Таким чином, погоджуючись з дослідницею слід звернутись до методології пеналізації розробленою у кримінально-правовій доктрині.

На думку О. О. Книженко у кримінально-правовій доктрині вироблено правила побудови санкцій статей Особливої частини КК і вона розуміє під ними положення, які відображають домірність покарання злочинів [19, с. 81]. Ця позиція базується на доробку В. В. Мальцева, який відніс до правил побудови кримінально-правових санкцій принцип «домірності покарання та економії репресії» [20], уведений у науковий обіг, як один з принципів криміналізації. Проте, для уникнення дублювання слід чітко розмежувати криміналізаційну перевірку та пеналізаційний розрахунок, які хоча і складають єдину криміналізаційно-пеналізаційну діяльність, але здійснюються послідовно, складаються не з тотожних дослідницьких актів, а від так і мають виконуватись у різні методи. Отже, необхідним є встановлення специфічних методів властивих саме пеналізації, які б відповідали загальним вимогам, що зазначені вище.

Таку спробу зробив С. І. Дементьєв, який запропонував при побудові кримінально-правових санкцій враховувати об'єктивні ознаки злочину, характер діяння та тяжкість наслідків [21, с. 53]. Зрозуміло, що не можна вказати, що ці характеристики не потребують урахування, але видається, що цей перелік явно замалий. На думку Ю. А. Пономаренка правила пеналізації окремих злочинів визначені у КК опосередковано, при визначенні інших питань. Ю. А. Пономаренко інтерпретує положення ст. 51 КК, як припис, щодо обмеження вибору покарань, що можуть застосовуватись; положення ст. 52 КК, як припис використовувати розподіл покарань на основні та додаткові; положення ст. 59 КК, як обмеження на встановлення окремих видів покарань за окремі види злочинів; положення статей Загальної частини КК якими встановлюються максимальні та мінімальні межі для кожного виду покарань [22, с. 47-51]. Відповідно, у своїй спробі сформулювати основи теорії пеналізації злочинів, Ю. А. Пономаренко зосереджує увагу на основних проблемах пеналізації злочинів, що мають місце у законотворчій діяльності. До таких він відносить – «відповідність суворості покарань ступеню суспільної небезпечності злочину»; «визначення взаємно адекватних альтернативних основних покарань в межах однієї санкції»; «визначення оптимальної різниці між мінімальним та максимальним розміром певного виду покарання»; «дотримання вимог статей Загальної частини КК при конструюванні санкцій в його Особливій частині» [23, с. 211-213]. Для подолання та

попередження названих проблем Ю. А. Пономаренко пропонує додержуватись такі правила:

- чим вищим є ступінь суспільної небезпечності злочину, тим суворішим має бути покарання за нього;
- приблизно однакові за ступенем суспільної небезпечності злочини повинні мати однакові санкції;
- кваліфікований склад злочину повинен мати більш сувору санкцію, ніж основний;
- недоцільність поєднання в одній санкції покарань, які знаходяться на протилежних «полюсах» в системі покарань;
- недоцільність перебільшення межі між мінімальним та максимальним розміром покарання (тут необхідно відмітити, що на думку Т.А. Денисової доцільно ввести коефіцієнт пропорційності покарання у вигляді рівновіддалення меж від медіани покарання приблизно у 1,2 рази [24, с. 151]);
- у санкціях статей Особливої частини можуть передбачатися лише такі види покарань, які містяться в системі покарань;
- в альтернативних санкціях окремі види основних покарань мають розміщуватися в тому порядку, в якому вони розташовані в системі покарань;
- розміри покарань у санкціях не можуть виходити за межі, встановлені у статтях Загальної частини;
- встановлення в санкціях окремих видів покарань повинно узгоджуватися з правилами, визначеними для цього виду покарання в статтях Загальної частини;
- при пеналізації повинні враховуватися обмеження на призначення окремих видів покарань певним категоріям осіб [23].

Погоджуючись у цілому з систематизацією правил пеналізації здійсненою Ю. А. Пономаренком слід зауважити таке. По-перше, слід додати, що окрім підкреслених Ю. А. Пономаренком положень Загальної частини КК, принципове значення мають й положення ст. 50 КК, у яких не лише формулюється поняття покарання, але й у ч. 2 визначається цілі покарання – «Покарання має на меті не тільки кару, а й виправлення засуджених, а також запобігання вчиненню нових злочинів як засудженими, так і іншими особами». Від так і проектування санкції є обмеженим цією вимогою – суддя має отримати можливість для призначення таких заходів примусу, які є карою саме для конкретного засудженого, сприятимуть його виправленню та попередженню вчиненню злочинів, як ним самим, так й іншими особами.

Наведені міркування дають підстави поставити під сумнів й правило «недоцільності поєднання в одній санкції покарань, які не знаходяться поруч у системі покарань». Очевидним є те, що для досягнення цілей покарання відносно не тождесних підсудних, у судді має бути вибір між видами покарань – принаймні два основних види покарань. Крім того, долучення штрафу до критеріїв класифікації злочинів за ступенем тяжкості, викликає досить істотні зміни у її сприйнятті. Так, якщо традиційно усі злочини, урешті решт, зводилися до позбавлення волі, яке використовувалося у якості певної «універсальної міри» – та зараз мірил стало

двоє. Одночасно стала явною тенденція з лібералізації законодавства про кримінальну відповідальність, якій більш відповідає використання саме штрафу у якості «універсальної міри», а позбавлення волі має застосовуватися, якщо інші покарання є недостатніми для забезпечення реалізації цілей покарання. Отже, при призначенні покарання забезпечення можливості перейти від штрафу, якщо застосування цього виду покарання явно не здатне забезпечити досягнення цілей покарання, до позбавлення волі, яке залишається типовим покаранням для осіб, які вчиняють насильницькі злочини чи виявляють усталеність злочинних нахилів, потребує передбачення у санкції норми саме таких покарань.

По-друге, як нами вже відмічалось, ознака суспільної небезпечності діяння (злочину, виду злочинів і т.д.) не є такою, яку можна покласти в основу розрахунку у зв'язку з не встановленням її об'єктивного, а тим більш, числового виразу. З іншого ж боку, якщо ж погодитись з тими авторами, хто вважає, що характер суспільної небезпечності визначається для виду діянь шляхом їх характеристики окремим складом злочину, тоді формально зберігаючи в обігу концепт «суспільної небезпечності», можливо використовувати достатньо об'єктивний критерій – окремий склад злочинів. Відповідно, те що більшість дослідників вважає «домірністю чи адекватністю покарання суспільній небезпечності», доцільніше розглядати як певну закономірність у встановленні покарання за вид злочинів, яка існує у національному кримінальному праві. Інакше кажучи, можливо сформулювати правило, згідно якого слід передбачати покарання за аналогією, тобто за діяння, які охоплюються складами злочинів з подібними ознаками, встановлюються подібні покарання (зрозуміло, що це для періоду «звичайної науки» за Т. Куном і не підходить для запровадження нових парадигм).

Як висновок, можливо визначити поняття та правила здійснення пеналізаційного розрахунку. Пеналізаційний розрахунок – це наукова діяльність з визначення розмірів та видів заходів державного примусу у єдиному масштабі кримінальної відповідальності, які забезпечують можливість призначення покарання необхідного і достатнього для кари та виправлення засудженого, а також запобігання вчиненню злочинів засудженими та іншими особами. До основних правил пеналізаційного розрахунку слід віднести такі положення:

- включати у проект санкції слід лише ті заходи примусу, які визнаються видом покарання Загальною частиною КК;
- при визначенні виду і розміру покарання доцільно розпочати з використання правила аналогії;
- у проект санкції доцільно включити вказівку щонайменш на два види основних покарань;
- одним із запланованих покарань має бути штраф;
- позбавлення волі слід планувати, якщо відповідний вид злочинів є насильницьким чи помітну питому вагу серед засуджених складатимуть особи зі стійкими злочинними нахилами;

- розташування видів покарання у проєкті санкції має бути таким же, як черговість їх розташування у системі покарань;

- для визначення співвідношення між мінімумом та максимумом покарання слід використовувати коефіцієнт пропорційності покарання, запропонований Т. А. Денисовою.

ЛІТЕРАТУРА

1. Козаченко О. В. Пеналізація в умовах різних історичних епох розвитку кримінального права на українських землях / О. В. Козаченко // Сучасні тенденції розвитку держави та права України : збірник наукових праць. – Вип. 1. – Миколаїв, 2007. – С. 8-14.
2. Орловская Н. А. Основания и принципы построения уголовно-правовых санкций: частно-научный контекст философского дискурса / Н. А. Орловская // Форум права. – 2010. – № 4. – С. 690-699.
3. Гуторова Н. О. Кримінально-правова категорія «пеналізація злочинів»: методологічні аспекти формування та розвитку / Н. О. Гуторова // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. – Вип. 2, 2011. – С. 96-100.
4. Пономаренко Ю.А. Поняття пеналізації злочинів / Ю.А. Пономаренко // Питання боротьби зі злочинністю: зб. наук. пр. / редкол.: В.І. Борисов (голов. ред.) та ін. – Х.: Кросс-роуд, 2009. – Вип. 17. – С. 71–84.
5. Нечаева И. А. Построение санкций за преступления в сфере экономической деятельности: дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право» / Нечаева И.А. – Краснодар : Кубанский гос. ун-т. – 191 с.
6. Книженко О. О. Побудова санкцій у кримінальному праві: проблеми вдосконалення / О.О. Книженко // Право та управління.
7. Наден О. Поняття застосування норм кримінального права / О.В. Наден // Підприємництво, господарство і право. – 2006. – № 12. – С. 56–60.
8. Жилиев С.В. Кумулятивные санкции в уголовном праве России и зарубежных стран: автореф. дис. на соискание ученой степени канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 / С.В. Жилиев. – Самара: Самарский государственный университет, 2000. – 21 с.
9. Гонтарь И.Я. Преступление и состав преступления как явления и понятия в уголовном праве: Вопросы теории и правотворчества: монография / И. Я. Гонтарь. – Владивосток : Изд-во Дальне-восточного университета, 1997. – 200 с.
10. Прохоров В.С. Преступление и ответственность : монография / В.С. Прохоров. – Л. : Издат. Ленинградского университета, 1984. – 136 с.
11. Санталов А.И. Теоретические вопросы уголовной ответственности : монография / А.И. Санталов. – Л. : Изд-во Ленинградского университета, 1982. – 96 с.
12. Ныркова Н.А. Уголовно-правовые санкции за преступления различной степени тяжести : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 / Н.А. Ныркова; Санкт-Петербургский государственный университет. – СПб., 1991. – 18 с.
13. Сердюк П. П. Теорія кримінальної відповідальності як реалізації санкції кримінально-правової норми / П. П. Сердюк // Держава та регіони. – Запоріжжя : Класичний приватний університет, 2012. – № 2 (36). – С. 206-210.
14. Трубников В. М. Система мер уголовно-правового воздействия вместо системы наказания / В. М. Трубников // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. – № 945. – Серія: «Право». – Вип. № 9. – 2011. – С. 193-201.
15. Хан-Магомедов Д.О. Математические методы изучения проблем уголовного права и уголовной политики / Д.О. Хан-Магомедов // Проблемы советского уголовного права. – М. : Всесоюз. ин-т по изучению причин и разработке мер предупреждения преступности, 1973. – С. 87–91.
16. Чубарев В.Л. Общественная опасность преступления и наказания (количественные методы изучения) : науч.-практ. пособие / В.Л. Чубарев – М. : Ред. изд. отдел Киевск. филиала ВНИИ МВД СССР, 1982. – 96 с.
17. Фролова О. Г. Злочинність і система кримінальних покарань (соціальні, правові та криминологічні проблеми й шляхи їх вирішення за допомогою логіко-математичних методів): навчальний посібник / О. Г. Фролова. – К. : «АртЕк», 1997. – 208 с.
18. Книженко О. О. Застосування логіко-математичних методів при встановленні кримінально-правових санкцій / О.О. Книженко // Право і безпека – № 2 (39). – 2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/pib/2011_2/PB-2/PB-2_45.pdf
19. Книженко О. О. Правила конструювання кримінально-правових санкцій : проблеми визначення / О.О. Книженко // Часопис Академії адвокатури. – № 11 (2*2011). – 80-84.
20. Мальцев В.В. О правилах построения уголовно-правовых санкций / В.В. Мальцев // Вопросы совершенствования уголовно-правовых норм на современном этапе: Межвуз. сб. / Под ред. Ковалева М.И. – Свердловск : Изд-во Свердлов. юрид. ин-та, 1986. – С. 23-33.
21. Дементьев С.И. Построение уголовно-правовых санкций в виде лишения свободы / С. И. Дементьев Ростов : Изд-во Рост. ун-та, 1986. – 157 с.
22. Пономаренко Ю. Основні правила пеналізації окремих злочинів за чинним КК України / Ю.А. Пономаренко // Вісник національної академії прокуратури України. – № 3 (15). – 2009. – С. 47-51.
23. Пономаренко Ю. А. Основні проблеми пеналізації злочинів у законотворчій практиці / Ю.А. Пономаренко // 10 років чинності Кримінального кодексу України: проблеми застосування, удосконалення та подальшої гармонізації із законодавством європейських країн : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 13–14 жовт. 2011 р. / редкол. : В. Я. Тацій (голов. ред.), В. І. Борисов (заст. голов. ред.) та ін. – Х. : Право, 2011. – С. 211-216.
24. Денисова Т.А. Покарання: кримінально-правовий, криминологічний та кримінально-виконавчий аналіз: Монографія. – Запоріжжя: Вид-во КПУ, 2007. – 340 с.